

Кулінка Юлія

асистент кафедри педагогіки

і методики трудового навчання

Криворізький державний

педагогічний університет

СУТНІСТЬ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ДЕВІАНТНОГО ПІДЛІТКА

У статті розкривається сутність превентивної діяльності вчителя технології у формуванні особистості девіантного підлітка, представлений аналіз особливостей, структури й специфіки превентивної діяльності в системі освіти.

Ключові слова: *превентивна діяльність, девіантна поведінка, девіантний підліток, модель превентивної діяльності, форми і методи превентивної діяльності.*

В статье раскрывается сущность превентивной деятельности учителя технологии в формировании личности девиантного подростка, представлен анализ особенностей, структуры и специфики превентивной деятельности в системе образования.

Ключевые слова: *превентивная деятельность, девиантное поведение, девиантный подросток, модель превентивной деятельности, формы и методы превентивной деятельности.*

In article to preventive activity of the teacher to technologies in shaping the personalities of the deviation teenager, is presented analysis of the particularities, structures and specifics to preventive activity in system of the formation.

Key words: *preventive activity, deviation behavior, deviation teenager, model to preventive activity, the forms and methods to preventive activity.*

Головна вимога, яка в сучасному суспільстві ставиться до фахівця будь-якої галузі людської діяльності – це вміння мислити творчо, ініціативно, самостійно діяти у нестандартних ситуаціях. Формування творчої особистості майбутнього педагога – актуальна проблема сучасної психолого-педагогічної науки і практики. Одним із стратегічних завдань, визначених у Державній національній програмі «Освіта: Україна ХХІ століття» є створення умов для формування творчої особистості учня, реалізація та самореалізація його природних задатків і можливостей в освітньому процесі.

Але у сучасному суспільстві все більше переважають негативні явища, які глибоко відбиваються на становищі дітей (психічному, моральному, соціальному). Вчителі також виявляються не готовими діяти адекватно ситуації та співпрацювати з учнями, що мають певні прояви асоціальних відхилень у поведінці. Тому у сучасному освітньому середовищі гостро постає проблема готовності майбутніх педагогів до запобігання девіантної поведінки підростаючого покоління та впровадження основ превентивної діяльності у шкільну теорію і практику освіти.

Термін «превентивний» з'явився у сучасному педагогічному лексиконі нещодавно – з 1994 року, з часу, коли було започатковано співробітництво ЮНЕСКО з Академією педагогічних наук України. Ідеї превентивного підходу в освіті, навчальних закладах різних рівнів акредитації, соціальних служб, громадських організацій розвивають відповідно С.А. Белічева, Л.В. Кондрашова, Н.Ю. Максимова, М.М. Окаринський, В.М. Оржеховська, О.І. Пилипенко, В.А. Попов, Е.М. Рангелова, А.П. Сманцер, С.В. Толстоухова та інші.

Мета статті – розкрити сутність превентивної діяльності майбутнього вчителя «Технології» у формуванні особистості девіантного підлітка.

Л.В. Кондрашова виділяє превентивну педагогіку як науку, що вивчає особистість, соціально і особистісно детерміновану діяльність, яка характеризується педагогічним цілепокладанням, взаємодією, співпрацею і співробітництвом в системі «вчитель-учень», діяльність на залучення підростаючого покоління до життя у суспільстві [1, с. 8].

Особливістю превентивної педагогіки є орієнтація людини на процеси соціалізації, культурної ідентифікації, індивідуалізації, тобто на процеси, що спрямовані на самоствердження та самовираження особистості підлітка у суспільстві.

В.М. Оржеховська відмічає, що превентивний – це «творчий трансформований підхід до виховання, спрямований на вирішення мети і завдань превентивної практики, яка за сучасних умов розвитку різних соціальних інституцій (соціальної педагогіки, психології, дитячої правозахисної практики та ін.) дещо випередила теорію» [2, с. 16]. Превентивність, наголошує дослідниця, має бути складовою будь-якої соціально-педагогічної дії, оскільки істотно підсилює позитивний потенціал суб'єктів взаємодії [2, с. 19].

А.П. Сманцер додає, що в педагогічному аспекті «превенція – це загальне попередження, запобігання, упередження, пом'якшення, випередження негативних дій і поведінки дітей, а також допомога і підтримка у складних ситуаціях» [4, с. 73–74].

Отже, превенція – це перш за все загальне запобігання, яке повинно оберігати дитину від участі у сумнівних справах, ненормативної поведінки і ганебної діяльності. Превенція проявляється у попередженні і захисті школярів від впливу негативних умов життя і діяльності.

Виявлення сутності превенції та превентивної діяльності є основним для осмислення особливостей роботи вчителя взагалі й вчителя технології зокрема по запобіганню девіантної поведінки та діяльності неповнолітніх. Превентивна діяльність, на думку більшості дослідників цієї галузі науки, ґрунтується на теоретико-методологічних засадах особистісно орієнтованого гуманістичного підходу до особистості.

У філософському словнику зазначено, що діяльність – це специфічна людська форма активного відношення до оточуючого середовища, зміст якої складає його цілеспрямовані зміни і перебудови. Таким чином, превентивна діяльність – це також активність вчителя при взаємодії з учнями, яка спрямована на виховання творчої особистості, морально і духовно багатой, здатної до активних дій у попередженні і запобіганні девіантної поведінки, формуванні здорового способу життя, профілактиці шкідливих звичок. Завдання ж педагога – знайти певні методи, засоби, форми превентивної діяльності, щоб виховати у підлітків волю до протидії негативних явищ, попередити чи скоректувати можливі прояви девіантної поведінки.

А.П. Сманцер метою превентивної діяльності вважає «надання допомоги особистості у виробленні захисних механізмів, що дозволяють не піддатися впливу асоціальних проявів у шкільному та сімейному середовищі, а також формування гуманної і соціально відповідальної особистості, яка здатна захистити себе від можливих відхилень, що провокують до зруйнування

затверджених моральних і правових норм у мікро- і макросередовищі» [4, с. 77]. Педагог наголошує, що в цьому сенсі превентивна діяльність – це вид виховної діяльності.

Л.В. Кондрашова при аналізі сутності превентивної діяльності звертає свою увагу не лише на навчальний процес, але й на усунення причин та умов для формування у школярів шкідливих звичок у навчання, перш ніж вони з'являться та вплинуть на структуру та поведінку особистості [1].

Спираючись на дослідження науковців Л.В. Кондрашової, В.М. Оржеховської, О.І. Пилипенка, А.П. Сманцера, ми можемо так визначити основні завдання превентивної діяльності в контексті нашого дослідження:

- створити умови для формування позитивних якостей особистості в процесі різноманітних видів діяльності (трудової, навчальної, позашкільної тощо), що сприяють інтелектуальному, морально-етичному розвитку, виробленню стійкості до негативних явищ;
- забезпечити соціально-психологічну діяльність, педагогічно зорієнтовану на протидію залученню дітей і молоді до негативних ситуацій;
- вивчити і науково обґрунтувати детермінанти, умови і фактори, що сприяють виникненню девіантної поведінки у дітей і молоді;
- надавати комплексну психолого-педагогічну й медико-соціальну допомогу тим неповнолітнім, котрі її потребують;
- досліджувати соціально-психологічні механізми деформації особистості на різних етапах розвитку;
- стимулювати неповнолітніх до здорового способу життя й позитивної соціальної орієнтації, сприяти валеологізації навчально-виховного процесу, навчанню з раннього віку навичок охорони здоров'я й зміцнення свого життя та здоров'я;
- розробляти комплексні системи засобів, форм і методів ранньої діагностики девіантної поведінки та її дієвого попередження;
- сприяти виробленню інтегрованих міждисциплінарних підходів у підготовці фахівців (педагогів, психологів, соціологів, юристів), батьків та інших, об'єднанню зусиль усіх суб'єктів превентивної роботи;
- створювати цілеспрямовані програми по роботі з групами неформального спілкування школярів; методики навчально-виховної роботи з урахуванням особливостей і методів використання сфери неформального спілкування в оптимізації процесу навчання і виховання [1; 2; 3; 4].

Превентивна діяльність має свої особливості, наголошує Л.В. Кондрашова, серед них вона виділяє наступні:

- надання неповнолітнім права вибору: варіанту навчального матеріалу, навчальної ролі, ступеня складності, форм роботи, можливого партнера;
- спонукання учнів до самостійного вирішення шкільних проблем,

стимулювати самодіяльність і пізнавальну активність кожного учасника навчально-виховного процесу;

- враховувати вікові, індивідуальні, психологічні та фізичні можливості кожної дитини, інтереси особистості, емоційний стан, рівень розвитку тощо, тобто враховувати всі рівні пізнавального розвитку школярів;

- володіння методикою виявлення і усунення психологічних, фізичних і пізнавальних труднощів учнів, з урахуванням індивідуальних особливостей дитини обирати педагогічно грамотну стратегію і тактику розвитку особистості;

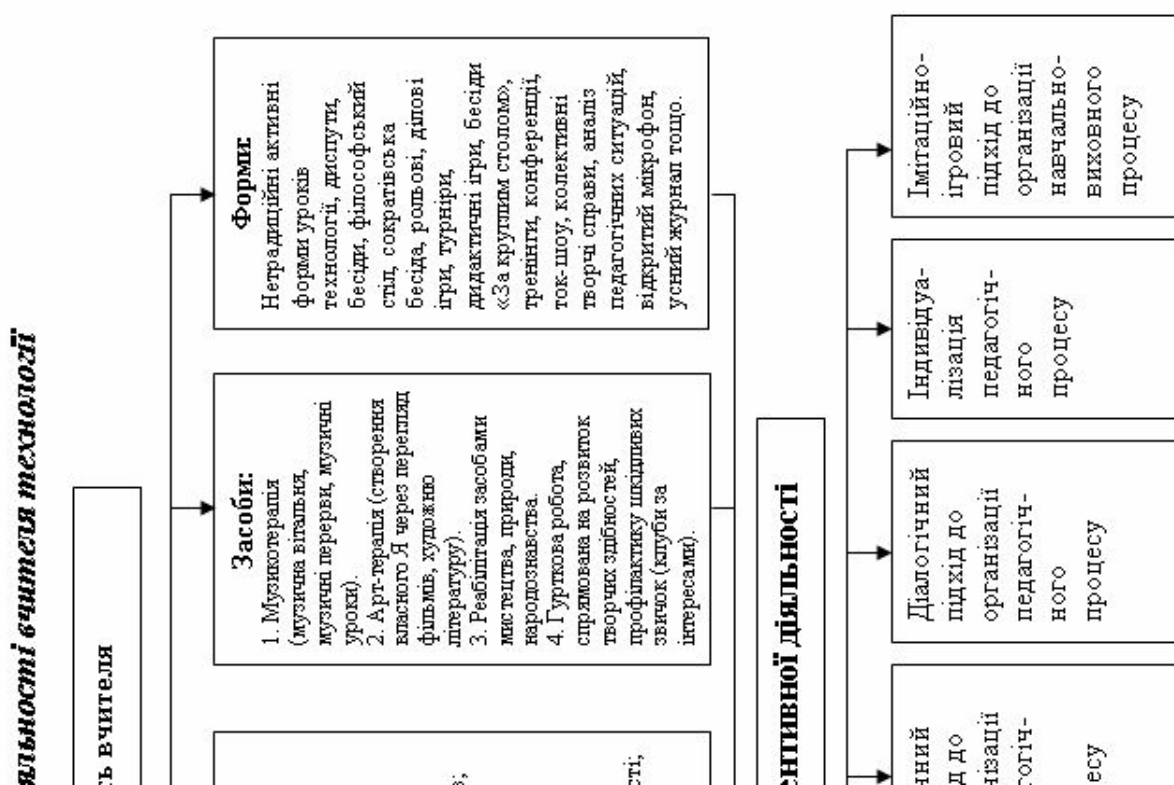
- допомога своїм вихованцям у виробленні навичок співпраці, вихованні моральних якостей, товарищкості, взаємодопомоги тощо;

- моделювання у шкільному житті ситуацій, що вимагають від кожного учня волі, здібностей, напруги і вирішення для рішення поставлених перед ним завдань [1].

Сказане вище доводить, що превентивна діяльність педагога сприяє становленню особистості, яка володіє високими моральними якостями, духовним та інтелектуальним потенціалом, здатної виробити власну шкалу цінностей і переваг, тобто людини спрямованої на іншу людини, відповідальної за свої вчинки, яка поважає інших.

Превентивна діяльність педагога має дуже великі можливості у блокуванні виходу школярів у небажану сферу спілкування, нівелювання їх негативних контактів у класі, усунення дисонансу у взаємовідносинах, ліквідації дефіциту спілкування серед дітей, які з будь-яких причин займають ізольоване положення у колективі однолітків.

Базуючись на сказаному вище, ми можемо побудувати модель превентивної діяльності педагога. Дана модель дозволяє більш наочно відобразити особливості та структуру превентивної діяльності.

На думку Т.А. Шишковець, попередити негативні прояви поведінки у неповнолітніх, вчителю допоможуть впровадження у практику навчання певних прийомів. Під прийомом прийнято розуміти частину методу, його фрагмент. Методи і прийоми нерідко переходять з одного стану в інший, змінюють свої ролі, і все ж таки залишаються нерозривно пов'язаними [5, с. 93].

З метою запобігання девіантної поведінки та здійснення превентивної діяльності педагогам у процесі навчальної діяльності рекомендується застосовувати наступні прийоми педагогічного впливу, які допоможуть вчителям технології запобігти негативним проявам поведінки підлітків:

1. *Творчі прийоми.* Які сприяють покращенню відносин між вчителем й учнями, встановлення взаєморозуміння: прояву доброти, уваги, піклування; прохання; заохочення у вигляді похвали, нагороди, вираження довіри, доброго відношення; «авансування особистості» (за А.С. Макаренком); «обхідний шлях» (за А.С. Макаренком) – педагог повинен дати учню певну надію, навіть якщо він вчинив неправильно; прощення.

2. *Прийоми, що сприяють формуванню у неповнолітніх соціального схвалення поведінки:* переконання і власний приклад; моральна підтримка і укріплення віри підлітка у власні сили і можливості; залучення у цікаву діяльність; пробудження гуманних почуттів [5, с. 93–94].

Вчителю технології дуже важливо спрямувати девіантного підлітка до прекрасного, залучити його до творчої діяльності, яка повинна гарантувати учню можливість задовольнити позитивні інтереси або переключити з негативних інтересів на позитивні. Шкільний предмет «Технологія» у даному напрямку має безліч можливостей: творча діяльність на уроках технології, гурткова робота з декоративно-прикладного та інших видів мистецтва, високий рівень трудової мотивації, активної та професійної позиції, навчання основним принципам побудови професійної кар'єри та навичкам поведінки на ринку праці.

Вже на зорі людської цивілізації жерці, лікарі, філософи, педагоги використовували різні види мистецтва для лікування душі та тіла. Вони замислювались над впливом живопису, театру, рухів, музики, намагаючись визначити їх роль у відновленні функцій організму, а також у формуванні духовного світу особистості. видатні давньогрецькі філософи Піфагор, Арістотель, Платон, Демокріт вказували на профілактичну та лікувальну силу впливу мистецтва на людину. Мистецтво своєю образністю активно впливає на свідомість, почуття, волю людей, відіграє суттєву роль у формуванні

художньої культури людини та включає в себе художньо-естетичні, гуманістичні, моральні цінності, впливаючи на духовно моральне становлення особистості.

Таким чином, кожен майбутній педагог повинен мати певні знання та вміння з основ превентивної діяльності з девіантними підлітками, володіти особливостями її методики й технології, так як прояви асоціальної поведінки він може зустрічати повсякчас у своїй роботі. Здійснення системи превентивної діяльності, організації навчально-вихованого процесу, орієнтованого на розвиток творчих сил і здібностей особистості може виступати основою до запобігання девіантної поведінки неповнолітніх.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кондрашова Л.В. Превентивная педагогика : Учебное пособие / Л.В. Кондрашова. – К. : Вища школа, 2005. – 231 с.
2. Оржеховська В.М. Сучасні орієнтири превентивної педагогіки / В.М. Оржеховська, О.І. Пилипенко // Педагогіка і психологія. – 2005. – №2. – С. 17–25.
3. Пилипенко О.І. Превентивна освіта в інтеграції класичних педагогічних підходів / О.І. Пилипенко // Педагогіка і психологія. – 2004. – №1. – С. 74–80.
4. Сманцер А.П. Превентивная педагогика: методология, теория, методика / А.П. Сманцер, Е.М. Рангелова. – Минск : БГУ, 2008. – 263 с.
5. Шишковец Т.А. Осложненное поведение подростков : Причины, психолого-педагогическое сопровождение, коррекция : Справочные материалы / Т.А. Шишковец. – М. : 5 за знание, 2006. – 192 с. – (Классному руководителю).